
Zlatko MATIJEVIĆ

**“ZABLATIŠE
ME DJECA!”:
Fra Didak Buntić
između Hrvatske
težačke i Hrvatske
pučke stranke
(1919.-1922.)**

“Vi hoćete demokraciju. Hoću je i ja. Vi hoćete slobodu. Borit ću se do krvi i ja za nju. Vi hoćete praktično kršćanstvo i imate pravo; to je i moj ideal.”

Fra Didak BUNTIĆ

Završetak Prvoga svjetskog rata stubokom je izmijenio politički zemljovid srednje Europe. Na ruševinama Austro-Ugarske Monarhije nastale su nove države, među kojima i Kraljevstvo/Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.). Nastanak nove državne zajednice bio je jedan od prijelomnih događaja u povijesti bosansko-hercegovačkih Hrvata-katolika. Našavši se u novoj državnoj zajednici u kojoj su politički odnosi bili bitno drugačiji od onih u nestaloj Monarhiji, hrvatski su političari morali napustiti svoje dotadašnje političko organiziranje i pristupiti stvaranju novih stranaka. U dijelu političke elite bosansko-hercegovačkih Hrvata-katolika postojala je želja za osnivanjem političke stranke koja bi se u svom djelovanju oslanjala na stranke i skupine sa sjedištem u Hrvatskoj. Ta se želja u Privremenom narodnom predstavništvu (PNP)¹ ostvarivala tako da su predstavnici toga dijela hrvatskoga

1 Vidi: Neda Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb, 1989.

naroda – fra Didak Buntić,² fra Ljubo (Ljubomir) Galić, Jozo Sunarić i Luka Čabrajić – pristupili Narodnom klubu, tj. parlamentarnoj reprezentaciji Hrvatske zajednice (HZ).³ Fra Buntić je izabran u PNP kao član Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu.⁴ Međutim, daljnji razvoj političkih događaja nije omogućio ostvarenje te stranačko-političke želje. Naime, planovi Hrvatskoga katoličkog seniorata (HKS),⁵ koji se nalazio na čelu Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP)⁶ i Slovenske pučke (ljudske) stranke (SP/L/S)⁷ o stvaranju Jugoslavenske pučke stranke (JPS)⁸ na cijelom teritoriju tadašnje države nisu bili u skladu s namjerama onih hrvatskih bosansko-hercegovačkih političkih krugova koji su tražili oslonac u

- 2 Didak (Franjo) Buntić rodio se u Paoči kod Čitluka, 9. listopada 1871., a umro je u Čitluku, 3. veljače 1922. Godine 1888. stupio je u franjevački red. Za redodržavnika hercegovačkih franjevaca izabran je 1919. O njegovu životu i radu vidi: Oton Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, Zagreb, 1938.; [Didak Čorić, ur.], *Fra Didak Buntić. Spomenica o 60. obljetnici spasavanja gladne djece iz Hercegovine*, Zagreb – Mostar, 1978.; Andrija Nikić, *Fra Didakova skrb za Hercegovinu (Dokumenti)*, Mostar, 2000.; Isti, *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan. U povodu Dana fra Didaka Buntića, 8.-10. listopada 2004. u Gradnicima*, Mostar, 2004.
- 3 “Narodni klub”, *Narodna sloboda*, Mostar, 1/1919., br. 21, 2. O Hrvatskoj zajednici vidi: Hrvoje Matković, “Hrvatska zajednica. Prilog proučavanju političkih stranaka u staroj Jugoslaviji”, u: H. Matković, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb, 2004., 47-179.
- 4 O fra Buntićevu nezadovoljstvu brojem izabranih hrvatskih zastupnika iz Bosne i Hercegovine u Privremeno narodno predstavništvo vidi: O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 82-83.
- 5 Hrvatski katolički seniorat, osnovan 1912./1913., bio je organizacija katoličke svjetovne inteligencije i dijela mlađih katoličkih svećenika koji su za sveučilišnih studija bili učlanjeni u katolička akademska društva i bogoslovske zborove. Tijekom Prvoga svjetskog rata (1914.-1918.) veći dio članova Seniorata, poznat kao seniori-“nacionalci”, aktivno je sudjelovao u pokretu za rušenje Austro-Ugarske Monarhije i ostvarenje državnoga i narodnog ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca. Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske (1941.) ta je organizacija prestala s djelovanjem. (Zlatko Matijević, “Hrvatski katolički seniorat i politika 1912.-1919.1”, u: *Lučonoše ili herostrati. Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb, 2006., 58-83.)
- 6 O ishodištima, nastanku i djelovanju Hrvatskoga katoličkog pokreta vidi: Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994.; Isti, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, Zagreb, 2004.; [Z. Matijević, ur.], *Hrvatski katolički pokret*, ZR, Zagreb, 2002.
- 7 O Slovenskoj pučkoj (ljudskoj) stranci vidi: Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinjenje 1917-1921. Od Majske deklaracije do Vidovdanskoj ustava*, Beograd, 1973.; Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v Habsburškoj monarhiji 1897-1914*, Celje, 2001.; Isti, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919-1929*, Ljubljana, 2002.
- 8 Vidi: Z. Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.-1929.)*, Zagreb, 1998., 92-106.

Zagrebu. Te različite političke koncepcije dovele su 1919. do osnivanja dviju zasebnih političkih stranaka bosansko-hercegovačkih Hrvata-katolika – Hrvatske pučke stranke (HPS)⁹ i Hrvatske težačke stranke (HTS).

Zlatko MATIJEVIĆ
**“ZABLATIŠE
ME DJECA!”:
Fra Didak Buntić
između Hrvatske
težačke i Hrvatske
pučke stranke
(1919.-1922.)**

Osnivanje Hrvatske pučke stranke za Bosnu i za Hercegovinu i Hrvatske težačke stranke (1919.)

U nastojanju da ostvare svoju namjeru o JPS-u, vlč. Anton Korošec, predsjednik SP/L/S-a, i Petar Rogulja, prvi predsjednik jedinstvenoga HPS-a, koji je imao svoje autonomne stranačke organizacije u Hrvatskoj i Slavoniji te Dalmaciji i Bosni, poduzeli su u proljeće 1919. agitacijsko putovanje u Bosnu i Hercegovinu. Njihov dolazak u Mostar nije bio slučajan. Naime, tamošnji su hrvatski političari, predvođeni franjevcima, već bili započeli s osnivanjem HPS-a za Hercegovinu.¹⁰ Tom su se prilikom u Širokom Brijegu sastali vlč. Korošec i član Narodnoga kluba fra D. Buntić, koji je izjavio da “on uzima u obzir želju naroda i svećenstva za slogom, te da će poraditi na ujedinjenju grupe svojih stranačkih drugova iz Bosne i Hercegovine [koji su u PNP-u bili okupljeni u Narodnom klubu] sa Jugoslavenskim klubom (Pučkom strankom)”.¹¹

Konkretan korak u smjeru organiziranja HPS-a u Hercegovini napravljen je sazivanjem pouzdaničkoga sastanka mostarskih Hrvata, 19. travnja 1919., tj. nekoliko dana prije Korošćeva i Roguljina dolaska u Mostar.¹² Akcija organiziranja HPS-a u Hercegovini dobila je potporu i od tadašnjega provincijala hercegovačkih franjevaca, fra Davida Nevistića.

Osnivanje HPS-a za Bosnu imalo je osebujan tijek. Naime, u želji da se provede jedinstvena politička organizacija (stranka) za cijelu Bosnu i Hercegovinu, neovisno o nastojanjima SP/L/S-a i Seniorata, na sastanku u Sarajevu, početkom 1919., izabran je odbor sa zadaćom da za nju izradi “nacrt programa”. Konačnu su verziju programa izradili msgr. Karlo Cankar i fra Julijan Jelenić.¹³ Prilikom izbora novoga franjevačkog provincijala, u proljeće 1919., došlo je u Sarajevu do “šireg sastanka” redovničkoga i svje-

9 *Isto*, 19 i d.

10 “Hrvatska pučka stranka u Hercegovini”, *Narodna politika*, Zagreb, 2/1919., br. 116, 4.

11 “Fra Didak Buntić za Pučku Stranku”, *Narodna politika*, 2/1919., 121, 3.

12 “Osnivanje HPS za Hercegovinu”, *Narodna sloboda*, 1/1919., br. 33, 1.

13 K., “Nesloga i felonija”, *Hrvat*, Zagreb, 1/1919., br. 35, 1.

tovnoga klera i brojnih katoličkih svjetovnjaka. Na sastanku je usvojen Cankar-Jelenićev “nacrt programa” predmnijevane političke stranke.¹⁴ Unatoč tome, pod utjecajem P. Rogulje i vlč. Janka Šimraka te s pomoću banjalučkih seniora, dio je sudionika sarajevskoga sastanka odlučio pristupiti osnivanju – HPS-a za Bosnu. Na čelu te skupine, na iznenađenje mnogih, bio je msgr. Cankar.¹⁵ Osnovna razlika između Cankar-Jelenićeva “nacrta programa” za jedinstvenu političku stranku bosansko-hercegovačkih Hrvata i onoga prihvaćenog za HPS za Bosnu izražena je u tvrdnji da je novopokrenuta stranka “integralni dio” SP/L/S-a, odnosno budućega JPS-a.¹⁶ Za bosanske političare okupljene oko Jozice Sunarića to nije značilo ništa drugo nego Koroščevo i seniorsko razbijanje hrvatskih redova u Bosni.¹⁷

Na to iznenadno organiziranje HPS-a za Bosnu odgovorili su nezadovoljnici sastankom, 9. svibnja 1919., na kojem je “osuđen osnutak i rad” stranke te je naglašeno načelo da se najprije organiziraju svi Hrvati u jednu političku cjelinu, tj. stranku te da tek potom surađuju sa slovenskim i srpskim političkim organizacijama.¹⁸

Sukob između pristaša HPS-a i HTS-a postajao je sve otvoreniji i žešći. Stoga su se provincijali bosanske i hercegovačke franjevačke redodržave, fra Bonifacije Vidović i fra D. Buntić, koji je nedavno bio izabran na tu dužnost, pokušali tome suprotstaviti. Na prijateljskom sastanku, održanom u Mostaru 9. srpnja 1919., dvojica su provincijala sročili izjavu u kojoj su istaknuli sljedeće:

“Imajući u vidu i na patriotskoj brizi ozbiljna vremena i okolnosti, u kojima se nalazi naša država i naše društvo, nismo mogli mimoći, a da se ne dotaknemo u našem dogovoru i političkoga stanja Hrvata Bosne i Hercegovine, pa smo u tom razgovoru opazili, da bi stanje moglo biti nepovoljnije, ako bi se razmirice sarajevskih Hrvata kao što i mostarskih raširile na pokrajinu ili dapače još i više ako bi se te razmirice proširile u očiti razdor. [...] Napose nam je istaknuti, da je povod sadašnjih razmirica neznan, nije načelan, dapače je ništavan, jer niti ga izazivlju ikakve razlike političkoga programa, kao što ni kulturnoga ni ekonomskoga, nego se čini, da mu daju povoda najviše netaktičan postupak pojedinaca bilo s jedne ili s druge strane nu (što se mora priznati) ni ta netaktičnost

14 H. Matković, “Hrvatska zajednica”, 30.

15 *Isto.*

16 K., “Nesloga i felonija” *Hrvat*, 1/1919., br. 35, 1.

17 *Isto.*

18 *Isto.*

ne proizlazi iz kakvih zlih nakana, već više iz prezagrijane revnosti koja bi se u slučaju sloge mogla upraviti dobrom cilju brže i čvrste organizacije jedne naše političke stranke, koja bi odmah pregnula, da s drugim strankama sudjeluje u izgradnji naše slobodne države [Kraljevine] SHS do koje smo s tolikom čežnjom i žrtavama došli. Mi imajući dakle na umu dobrobit našega cijeloga naroda i države uslobodjujemo se zamoliti predstavnike hrvatskoga naroda Bosne i Hercegovine (s jedne i druge strane) neka nastoje, *da se razmirice izravnaju i da se dodje do sloge*, a to bi postigli na taj način, da se sastane što prije odbor od predstavnika i jedne i druge skupine, koji će stvar medjusobno poravnati, a eventualno i širu jednu skupštinu sazvati.

Ovim saopćenjem iz našeg sastanka mi udovoljavamo svojoj patriotskoj dužnosti i skidamo odgovornost za sve borbe i štete, koje bi imale nastati, ako se bude više gledalo do dobre volje, nego li skupa do dobre volje i razbora. Mi se franjevci nismo nikada miješali u stranačku politiku, pa smo tako i sada spremni raditi za opće narodno dobro i nastojati ćemo, da *ništa ne cijepa narodnih redova*, klonit ćemo se posve stranačkog politiziranja, a dizat ćemo narodnu svijest, da naš troimeni narod bude jedinstven u mišljenju i nastojanju, kao što je jedinstven po krvi i jeziku. Napose pak kršćanski nazori našega naroda, da onako budu svijetli i od svijuju poštovani, kao što su dosada bili!"¹⁹

Autoritet dvojice uglednih franjevac prisilio je obje strane da ponovno sjednu za pregovarački stol i pokušaju prevladati nastali spor.

Kao što su pristaše HPS-a za Bosnu i za Hercegovinu imali čvrste veze i oslonac u SP/L/S-u i Senioratu, tako su i političari koji su željeli osnovati jedinstvenu političku stranku za sve bosansko-hercegovačke Hrvate imali potporu HZ-a sa sjedištem u Zagrebu. Sastanku održanom u Travniku 14. kolovoza 1919. pribivali su i neki vodeći ljudi HZ-a.²⁰ Sudionici su sastanka, nakon provedene rasprave, "jednoglasno" usvojili rezoluciju u kojoj se tvrdilo da je HPS "likvidiran" te da je osnovana "nova jedinstvena stranka svih Hrvata Bosne i Hercegovine pod imenom Hrvatska težačka stranka", koja će imati program koji su izradili msgr. Cankar i fra Jelenić.²¹ U privremeni su od-

19 "Izjava bosansko-hercegovačkih franjevac", *Hrvat*, 1/1919., br. 49, 1.

20 Između ostalih, travničkom su sastanku pribivali: Lavoslav Polić, Albert Bazala, Stjepan Buć, Nikola Winterhalter, Milovan Žanić, don Kerubin Šegvić i vlč. Vjekoslav Spinčić. ("Saopćenje", *Hrvat*, 1/1919., br. 79, 3-4.)

21 "U znak sloge", *Hrvat*, 1/1919., br. 76, 2. Stranački program vidi: "Hrvatska težačka stranka [I.-V.]", *Hrvatska sloga*, Mostar, 1/1919., br. 20, 1; br. 21, 1; br. 22, 1; br. 23, 1 i br. 24, 1.

bor HTS-a ušli i neki pojedinci iz navodno raspuštenoga HPS-a za Bosnu.²² Sljedećeg dana, 15. kolovoza 1919., u Docu kraj Travnika održana je prva velika “pučka skupština” HTS-a.²³ Privremeni odbor novoosnovane stranke sljedećih je tjedana razvio široku akciju osnivanja stranačkih podružnica na teritoriju cijele Bosne i Hercegovine. U sastavu mjesnih stranačkih organizacija HTS-a prevladavali su težaci, ali je vodstvo stranke bilo čvrsto u rukama svjetovne inteligencije i katoličkoga svećenstva, ponajprije bosanskih franjevac. Za predsjednika Glavnoga odbora stranke izabran je fra Jozo Markušić.²⁴

Odluke travničkoga sastanka nisu značile da je spor oko osnutka jedinstvene političke stranke bosansko-hercegovačkih Hrvata bio i stvarno okončan. Pristaše HPS-a za Bosnu, iako je to bilo javno objavljeno, nisu, osim malobrojnih pojedinaca, odustali od svoje stranačke organizacije koja je u Bosni, kao i u Hercegovini, već bila uhvatila korijen, a i dobila je osjetnu potporu od dijela tamošnjega svećenstva.²⁵ Važno je naglasiti da su bosanski franjevci najvećim dijelom pristajali uz HTS, a hercegovački uz HPS.

Travnički je sastanak bio posljednji ozbiljni pokušaj političkoga okupljanja Hrvata Bosne i Hercegovine u jednu političku stranku.²⁶ Njegov je neuspjeh označio početak života dviju političkih stranaka koje su bile samo dio šireg političkog, ali i inog organiziranja na prostoru nekadašnje Kraljevine SHS. Naime, HPS je, sa svim svojim autonomnim organizacijama, bio integralni dio HKP-a, odnosno njegova “politička grana”. HTS, iako je formalno bio samostalna politička organizacija, nije predstavljao ništa više od produžene ruke HZ-a.

Fra Didak Buntić prema Hrvatskoj pučkoj i Hrvatskoj težačkoj stranci

Neuspjeh u organiziranju jedinstvene političke stranke bosansko-hercegovačkih Hrvata bio je osobito neugodan za fra Buntića. Budući da se on od početka zalagao za jedinstvenu političku stranku, nije bilo neočekivano njegovo zadovoljstvo zaključcima travničke skupštine. Osnutak HTS-a bio je za njega, člana Narodnog kluba, prihvat-

22 “U znak sloge”, *Hrvat*, 1/1919., br. 76, 2.

23 “Pučka skupština u Docu”, *Hrvat*, 1/1919., br. 79, 5.

24 H. Matković, “Hrvatska zajednica”, 31.

25 “Izjava svjesnih svećenika u Bosni”, *Narodna sloboda*, 1/1919., br. 59, 1.

26 Sredinom listopada 1919. u Mostaru se još jednom pokušalo izmiriti vodstva HPS-a i HTS-a. U tom je bezuspješnom pokušaju sudjelovao i fra Buntić. (A. Nikić, *Fra D. Buntić*, 73-74.)

ljivo rješenje nastaloga spora. No, budući da se većina fra Buntićeve redovničke subraće iz Hercegovine nalazila u HPS-u, njemu nije preostalo ništa drugo nego odlučiti na koju će stranu. Posebno su ga mlađi hercegovački franjevci nagovarali da postane članom HPS-a. Naime, računalo se, i to s pravom, da će ondje gdje bude fra Buntić, biti i većina hercegovačkog puka. Iako se relativno dugo opirao, naposljetku je popustio upornom nagovaranju. Svoj je pristanak da se učlani u HPS popratio riječima – “Zablatiše me djeca!”.²⁷ Njegov ulazak u HPS te napuštanje Narodnog kluba i parlamentarne suradnje s HZ-om zaprijedio je moguće političke trzavice među njegovom redovničkom subraćom i hercegovačkim Hrvatima. Prije nego što se konačno odlučio pristupiti HPS-u, fra Buntić je dobio od “hercegovačkih rodoljuba” organiziranih u HPS-u pismo, datirano u Mostaru 9. studenoga 1919., u kojem je stajalo:

“Mnogopoštovani oče!

Kako je i Vama poznato, izjavilo se gotovo sve hercegovačko svećenstvo i velika većina hercegovačkih Hrvata katolika za Hrvatsku pučku stranku. Cjelokupni narod Hercegovine ima u Vašu prečasnost najveće povjerenje, pa Vas kao svoga sina i prvaka moli, da se ne odijelite od svoga naroda. Narod vapi za slogom, moli i zaklinje Vas, da se i Vi odlučite za Hrvatsku pučku stranku.

Mnogopoštovani Oče! Do sada nijeste pripadali ni jednoj stranci, ali je došao čas, kad se kao politički istaknuta osoba morate odlučiti. Držimo, da se Vi slažete s programom Hrvatske pučke stranke, a kako Vas eto većina naroda želi vidjeti u njoj, držimo, da se ne ćete oglušiti ovoj molbi. Ovakova odluka Vaše Prečasnosti bila bi od neprocjenjive koristi po cijeli hrvatski narod u Hercegovini. *Političke borbe tada uopće ne bi bilo, već bi sve svoje sile mogli posvetiti vjerskom, kulturnom i gospodarskom pridizanju našega milog težačkog naroda.*

Od Vaše odluke ovisi sloga, dobrobit i napredak hercegovačkih Hrvata, te gojimo nepokolebivu nadu, da ćete gornju odluku učiniti i stupiti na čelo HPS”.²⁸

27 [D. Ćorić, ur.], *Fra D. Buntić*, 178.

28 “Istup fra Didaka Buntića iz Narodnoga kluba”, *Narodna politika*, 2/1919., br. 274, 2.

U svome odgovoru, datiranom u Mostaru 12. studenoga 1919., fra Buntić doslovno kaže:

“Odboru Hrvatske Pučke Stranke
u Mostaru.

Ponukan molbom hrvatskih rodoljuba, koju upraviše na mene 9. ov. mj. častim se poslati Vam ovo saopćenje, premda sam u prvi čas bio odlučio, da se povučem s političkoga polja. I meni je poznato, da je HPS uhvatila među Hrvatima Hercegovine dubok korjen. Premda se ja kao pravi demokrata ne ću dijeliti od svoga naroda, ipak držim, da bi prije nego li se na taj korak odlučim, morao slijedeću stvar razjasniti. Dosada istina nijesam bio vezan ni uz jednu stranku, ali sam se [...], nalazio u Narodnom klubu, čijeg sam ja državopravnoga programa pristaša. Držim, da razumijete moj položaj i da ćete mi priznati, da nijesam bez dovoljnoga promišljanja udesio moje držanje u [Privremenom] Narodnom predstavništvu. Ako je to slučaj, to ćete cijenim, potpuno razumjeti ovu moju odluku. Nakon saslušanja željâ moga milog hrvatskog hercegovačkog puka, pripravan sam, da tim željama udovoljim pod uvjetom, da ne moram za sada stupiti u Jugoslavenski klub.²⁹ Ja ću s moje strane u tom slučaju kao zastupnik, koji ne će biti vezan disciplinom nijednog kluba moći poduzeti akciju, koja meni oduvijek, a siguran sam i većini našeg naroda leži na srcu. Zauzet ću se svim svojim silama, a potpomagan u tom slučaju i auktoritetom HPS u Hercegovini, da u onim pitanjima, koja su u ovo doba sudbonosna po naš narod, mislim naime u državopravnim, dođe do potpunoga sporazuma između Jugoslavenskog i Narodnog kluba. Taj bi sporazum u doba, kad se s izvjesne strane nastoji provoditi bezobzirna i nasilnička politika, kojoj se cijeli naš narod u duši opire, bio od neprocjenjive važnosti i uvelike bi koristio u sadanjoj borbi za narodna prava. Držim da ćete odobriti ovo moje držanje, koje ne ide za ničim drugim, već da se u najvažnijim pitanjima postigne među svim onim ljudima, koji danas uistinu predstavljaju naš narod, nadasve potrebna sloga u parlamentarnoj borbi.

Držim, da je sada nadošao čas, kad bi se mogla postignuti sloga između Narodnog i Jugoslavenskog kluba. Ja za svoju osobu nijesam mogao slijediti politiku Jugoslavenskog kluba, koji je za volju položaja

29 Klub su sačinjavali SP/L/S i predstavnici Hrvatskoga katoličkog seniorata, koji su upravo intenzivno radili na osnivanju HPS-a.

naše države na mirovnoj konferenciji u nutarnjoj politici preslabo nastupao, jer sam držao, da kad se vođe većinske stranke ne obaziru na taj položaj, – već su bili počeli provodati jedan nasilnički režim, bez ikakva obzira na budućnost naše države, – da ne valja popuštati nego prepustiti odgovornosti onima, koji taj režim provode. Sada, kad izgleda, da se je i Jugoslavenski klub uvjerio, da do reda u državi ne može doći neprestanim popuštanjem, već otvorenom borbom, držim da bi mi uspjelo postignuti taj toli potrebnii sporazum”.³⁰

Iz pisma je bilo razvidno da se fra Buntić kolebao. Za njega je jedinstveni politički nastup u PNP-u bio još uvijek važniji od pojedine stranke. Ipak, on je ostavio otvorenom mogućnost svog ulaska u HPS. Vodstvo HPS-a za Hercegovinu bilo je toga svjesno te je u odgovoru istaknulo sljedeće:

“Pozdravljajući odluku Vaše Prečasnosti, *da ste spravni stupiti u Hrvatsku pučku stranku* i time udovoljiti željama većine našega naroda, cijenimo Vašu odluku, da zasada ne kanite stupiti u Jugoslavenski klub, već da ćete prije kao političar i zastupnik, koji nije vezan nijednom klupskom disciplinom, pokušati, da dođe do potpunoga sporazuma u državnopravnim pitanjima između Jugoslavenskog i Narodnog kluba, u kojem ćete nastojanju naći našu potporu. Uklonivši tim zaključkom jedinu poteškoću, da pristupite u naše kolo, pozdravljamo Vas najiskrenije i najoduševljenije, *ne samo kao člana naše hercegovačke, već i jednoga od prvaka velike i jake Pučke Stranke u cijeloj našoj domovini*”.³¹

Buntićevo je pismo neugodno odjeknulo u redovima HTS-a. Dva njegova prvaka, Bariša Smoljan i Nikola Precca, uputili su se stoga do fra Buntića da bi od njega zatražili razjašnjenje. Naime, prema njihovu mišljenju, Buntićevo pismo od 12. studenoga 1919. nikako se nije slagalo s njegovom, navodnom, usmenom izjavom od 8. istoga mjeseca, izrečenom na pouzdaničkom sastanku HTS-a u Mostaru. Prema tvrdnji dvojice težačkih političara, fra Buntić im je 24. studenoga 1919. izjavio sljedeće:

30 “Fra Didak Buntić”, *Narodna sloboda*, 1/1919., br. 91, 1.

31 “Istup fra Didaka Buntića iz Narodnoga kluba”, *Narodna politika*, 2/1919., br. 274, 2. Pismo su potpisali Mato Zubac i Juraj Puljić.

“Ja nemam ništa niti protiv H.T.S. niti protiv H.P.S. Aktivni član ne ću biti ni jedne od ovih stranaka u Bosni i Hercegovini, jer mi se ova međusobna borba ne svigja i ja je žalim, te je moja jedina želja, da se složi i ‘težačka’ i ‘pučka’. Čvrsto stojim uz ‘Narodni klub’ te sam kao njegov član vezan i disciplinom toga kluba, samo nijesam vezan disciplinom pojedinih stranaka, koje sačinjavaju ‘Nar.[odni] Klub’, što je i naravno, jer nijednoj ne pripadam”.³²

Fra Buntić nije nikada osporio autentičnost te izjave.

Buntićeva neodlučnost nije mogla dugo potrajati, te je on, nepunih mjesec dana kasnije, u okružnici, datiranoj u Mostaru 8. prosinca 1919., objavio svoj konačni pristup HPS-u:

“Budući da je vjera potrebna, ne samo u privatnom životu, nego i u svakom javnom radu, jasno je, da [ćemo mi] biti samo u onim strankama koje se u svom javnom radu oslanjaju na ova načela. Uopće kod nas ima dvije takve stranke; jedna se zove ‘Pučka’, a druga ‘Težačka’ (Hrvatska Zajednica). Koju od ovih valja preporučiti braćo, dobro Vam je poznato. To je ona koja se zove ‘Pučka’. Ona se ima više cijeliti od svih drugih, pa također više i od ‘Težačke’, jer je već proširena i bez sablazni, uzbunci [i] nepovjerenja naroda ne može se ukinuti; jer ima program koristan narodu i vjeri; jer ima napokon nade, da će se u njoj ujediniti cijeli naš narod u Hercegovini i da će se u njoj moći izabrati narodni poslanici bez borbe i prijepora. Budući da ove borbe rađaju neprijateljstvo, mržnju i razdor, kvare dobre odnošaje, narod izopćuju, a nije bilo nikakve nade, da će doći do mira i sloge [između HPS-a i HTS-a] bio sam prinuđen, da se odlučim za ovu [HPS] premda sam ispočetka bio odlučio radije izdahnuti na ruševinama ‘Hrvatske Zajednice’. Ovu, naime Pučku Stranku, širite, ali ne bućnom vikom niti nespretnim agitacijama, nego mirnim i razboritim radom. [...] S prijateljima i pristašama ‘Težačke Stranke’, neka imaju braća po mogućnosti što veći obzir i neka ih ne vređaju, nego nastoje uvjeriti ih, da nema razloga, zašto se ne slažu, ako su uistinu pravi katolici i pravi Hrvati”.³³

32 “Istina o fra Didaku Buntiću”, *Hrvatska sloga*, 1/1919., br. 64, 1.

33 “Fra Didak Buntić i ‘Pučka Stranka’”, *Hrvatska obrana*, Osijek, 19/1920., br. 8, 2. Usporedi također: [D. Ćorić, ur.], *Fra D. Buntić*, 124-125.

Stupivši u HPS, fra Buntić se našao u položaju da se morao odrediti i prema njegovim osnivačima i ideolozima – Hrvatskom katoličkom senioratu. U tom je pogledu ostao do kraja života podvojen – nikada nije postao član Seniorata,³⁴ ali je zato bio istaknuti član HPS-a za Hercegovinu, dapače njegov začasni predsjednik.³⁵

Prvi test na kojem su HPS i HTS mogli provjeriti do koje su mjere uspjeli učvrstiti svoje redove i pridobiti glasače, bili su izbori za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu).

Izbori za Ustavotvornu skupštinu Kraljevstva SHS (1920.)

Sve političke stranke napele su do krajnjih granica svoje snage da osvoje što više zastupničkih mjesta u Ustavotvornoj skupštini. Izbori za to najviše zakonodavno tijelo Kraljevstva SHS raspisani su za 28. studenoga 1920.

Ideja izborne kooperacije nije bila strana čelništvu HPS-a.³⁶ Još prije službenoga početka izborne agitacije u bosansko-hercegovačkim se političkim krugovima moglo čuti da vodstva HPS-a za Bosnu i za Hercegovinu te HTS-a rade na ujedinjenju svojih stranaka, ili bar na postizanju izbornoga sporazuma.³⁷ Obje političke grupacije Hrvata-katolika u Bosni i Hercegovini bile su svjesne opasnosti da bi na temelju važećega izbornog zakona Hrvati mogli biti politički znatno oslabljeni ako bi na izbore izašli razbijeni na više stranaka. Stoga je hercegovačko vodstvo HPS-a pozvalo čelništvo HTS-a da na predstojećim izborima nastupe sa zajedničkom izbornom listom.³⁸ Sa svoje je strane vodstvo HTS-a tvrdilo da je ono imalo "ozbiljnu namjeru sklopiti s

34 Prilikom jednoga seniorskog sastanka, kojemu je pribivao i fra Buntić, ali još uvijek kao član Narodnoga kluba, on je izrekao i sljedeće riječi: "Ja nijesam ni Vaš drug ni bezuvjetni pristaša Vašega istupa u javnom životu, ali sam ipak prijatelj i Vaš i stvari, za koju se Vi borite i radite. Cilj nam je isti, iako su nam možda putovi razni. [...] Mene bi više privlačilo Vaše društvo, kad bi u njem bilo više stalnosti nego gorljivosti. U svakom slučaju ja Vam ne mogu priznati isključivi monopol patriotizma u radu za narodnu sreću, dobrobit i blagostanje". (O. Knezović, *Život i rad fra D. Buntića*, 111-112.)

35 "Prvi seljački sabor u Mostaru", *Narodna sloboda*, 2/1920., br. 23, 1; A. Nikić, *Fra D. Buntić*, 74.

36 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925. – privredni i politički razvoj*, Sarajevo, 1991., 131.

37 Tomislav Išek, *Djelatnost Hrvatske seljačke stranke u B i H do zavođenja diktature*, Sarajevo, 1981., 112.

38 – lj. –, "Hercegovina pred izborima", *Narodna politika*, 3/1920., br. 206, 2-3.

HPS izborni sporazum i to jedino zbog toga, [...] da uštedi svome narodu nepotrebnu borbu”.³⁹

Prema tvrdnji težačkoga tiska fra Buntić je ponudio suradnju njihovoj mostarskoj organizaciji. Navodno je tom prilikom izjavio da to “čini u svoje ime, a ne ispred [H.] P. S.”.⁴⁰ Nakon te ponude uslijedila je nova, ali ovaj put izrekao ju je fra Dominik Mandić.⁴¹ On se svojim prijedlogom obratio predsjedniku mjesnoga odbora HTS-a u Mostaru, tražeći da se “sastanu izaslanici, koji će pregovarati o slogi”.⁴² Predstavnici HPS-a za Hercegovinu i HTS-a predali su jedni drugima prijedloge kandidatskih lista, za koje su pretpostavljali da bi mogli biti dobra osnovica za postizanje sporazuma. Nakon toga pregovori su zapeli, jer su obje pregovaračke strane izjavile da nisu ovlaštene bilo što zaključiti.⁴³ Dana 1. listopada 1920. dobio je odbor HTS-a pismo od vodstva HPS-a u Mostaru, u kojem se od njega tražilo da “razjasni svoj prijedlog”.⁴⁴ U vodstvu HTS-a to se pismo tretiralo isključivo kao nastojanje da se pregovori što više otegnu. Ipak, mostarski odbor HTS-a odlučio je na svojoj sjednici, 4. listopada 1920., težište daljnjih pregovora prenijeti na – težake. Očekivalo se da bi oni mogli dogovoriti izbornu suradnju. Bilo je zaključeno da se predloži HPS-u za Hercegovinu da, sa svoje strane, izabere pet težaka, a da će ih isto toliko izabrati i HTS. Vodstvo hercegovačkog HPS-a odbilo je taj prijedlog. Dana 7. listopada 1920. u Mostaru se održavao sastanak izaslanika hercegovačkog HPS-a. Čelnici stranke tom su prilikom, navodno, prešutjeli da je od mostarskoga odbora HTS-a stigao prijedlog da “težaci odluče o slozi”.⁴⁵ Na sastanku su pristaše HPS-a ostali uporni u zahtjevu za postizanjem izborne suradnje dviju stranaka. Težaci, pristaše stranke, čak su predložili i zajedničku listu kandidata.⁴⁶ Vodstvo hercegovačkog HPS-a prihvatilo je prijedlog zajedničke kandidatske liste kako ju je zamislilo stranačko članstvo, ali uz jednu važnu

39 “Pučkaši razbijači Hrvata”, *Hrvatska sloga*, 2/1920., br. 233, 1.

40 “Ko je razbio slogu među Hrvatima? [I.]”, *Hrvatska sloga*, 2/1920., br. 234, 1. Kasnije su izaslanici HPS-a za Hercegovinu tvrdili da je fra Buntić ponudio izbornu slogu prema njihovu nalogu. (*Isto.*)

41 Vodstvo HTS-a je držalo da je fra D. Mandić bio glavni krivac za neuspjeh međustranačkih pregovora u Sarajevu. (“Ko je razbio slogu među Hrvatima? [II.]” *Hrvatska sloga*, 2/1920., br. 235, 1.)

42 *Isto.*

43 *Isto.*

44 *Isto.*

45 *Isto.*

46 “Ta bi lista počela s osobom P.[učke] S.[tranke], iza nje bi dolazila osoba HTS, iza ove opet od P.[učke] S.[tranke] i tako sve do konca. [...] Na taj [bi se] način došlo do sloge [...]”. (*Isto.*)

korekciju. Na zajedničkoj je listi na prvo mjesto trebao doći kandidat hercegovačkoga HPS-a, na drugo mjesto kandidat HTS-a i tako redom sve do osmoga mjesta. Tu je ravnomjerni poredak kandidata prekinut, pa je na osmo mjesto ponovno došao kandidat HPS-a. To je bilo učinjeno zato što je to mjesto na izbornoj listi bilo rezervirano za kandidata koji je morao imati “završene visoke škole” te je stoga bilo gotovo sigurno da će on biti izabran.⁴⁷ Tako složena kandidatska lista upućena je odboru HTS-a u Mostar. Lista je, naravno, odbijena, ali se od pregovora još nije odustalo.

Na skupštini mjesnih odbora i pouzdanika HTS-a, održanoj u Mostaru 10. listopada 1920., mjesni odbor HTS-a predložio je da se pokuša zamoliti fra Buntića za posredovanje. O tome je obaviješteno predsjedništvo HPS-a za Hercegovinu pismom od 14. listopada 1920., a fra Buntića, koji je u tom času bio u Beogradu, brzojavno se zamolilo za posredovanje. Predsjedništvo hercegovačkog HPS-a je odgovorilo da “fra Didak [Buntić] ne može ništa učiniti, nego je i on, kao i svi ostali vezan zaključkom skupštine”.⁴⁸ Korekcija napravljena kod osmog mjesta na kandidatskoj listi smatrana je integralnim dijelom skupštinskoga zaključka. Fra Buntić je brzojavio sljedeće: “Birajte redom prvo pučka pa onda težačka”.⁴⁹ Znakovito je da nije ništa rekao o prekidu redosljeda kandidata kod osmoga mjesta. Iako odgovori nisu bili zadovoljavajući u potpunosti, u HTS-u su držali da se na temelju njih ipak može doći do izborne sloge. Pregovori su nastavljeni, a na njima je najvažnije pitanje bilo koliko zastupničkih mandata ima pripasti kojoj stranci. Prema vlastitoj tvrdnji, izaslanici HTS-a pristali su na to da njihova stranka dobije na izbornoj listi jedno sigurno i drugo nesigurno mjesto, a da dva sigurna mjesta pripadnu HPS-u.⁵⁰ Načelno se složivši, izaslanici obiju stranaka predložili su svoje kandidatske liste. Dva dana kasnije, 19. listopada 1920., predsjedništvo HPS-a za Hercegovinu trebalo je odgovoriti na koju je od dviju predloženih kandidatskih lista pristalo. Tada se, prema onome što je ostalo zabilježeno u težačkom tisku, dogodilo sljedeće: predsjedništvo hercegovačkog HPS-a nije odgovorilo za koju se izbornu listu odlučilo, nego je cijelu stvar – suspendiralo. Hercegovački pučkaši tu su odluku obrazložili željom da se izborni sporazum postigne i

47 *Isto.*

48 *Isto, 2.*

49 *Isto.*

50 *Isto.*

u – Bosni.⁵¹ Uvjetovanje izbornoga sporazuma u Hercegovini sa sporazumom u Bosni bilo je neobično jer je u pitanju izbornih koalicija svaka pokrajinska organizacija HPS-a bila samostalna. Iz takvoga se postupka hercegovačkog HPS-a moglo zaključiti da njegovo vodstvo nastoji prekinuti daljnje pregovore. Ipak, do prekida pregovora nije došlo, te su oni nastavljeni u Sarajevu. Stranačke su delegacije ponovno potrošile najviše vremena oko razdiobe mogućih zastupničkih mandata.⁵² Igre oko mandata nisu obvezivale izaslanstvo HTS-a, jer je ono ionako imalo dopuštenje samo da ispita što želi HPS. Sastav pučkaške izborne liste bio je predložen stranačkoj skupštini HTS-a, koja ga, naravno, nije usvojila. Odlučujuće je bilo to što nije postignut paritet, tj. HTS nije u dva okružja dobio niti jedan mandat koji bi “bar malo bio siguran”.⁵³ Tako su za stranku bili u potpunosti izgubljeni i tuzlansko i sarajevsko okružje. Stoga je skupština zaključila da se kod sklapanja sporazuma ima usvojiti načelo pariteta.⁵⁴

Delegati HPS-a nisu pristali na novu podjelu mandata, tvrdeći da nisu ovlašteni odustati od prijedloga iznesenog na prethodnom sastanku. Time su pregovori bili definitivno razbijeni.⁵⁵ Vodstvo HTS-a skidalo je sa sebe svaku odgovornost za njihov neuspjeh. Dapače, tvrdili su da je HPS “uistinu i provela pregovore samo da ih razbije i da farizejski svali krivnju na drugoga”.⁵⁶

Pučkaški tisak nije pridavao toliko pozornosti tijekom pregovora i njegovu neuspjehu te se, uglavnom, zadovoljio uopćenom konstatacijom da “HTS nema pravog oslona u narodu i nema prave organizacije, usprkos toga ona je postavljala takve uvjete da se sloga razbila”.⁵⁷

Razočaran neuspjehom pregovora, fra Buntić je svojoj redovničkoj subraći dao upute za predizbornu borbu:

“O tome [politici] ne smije biti ni spomena na svetim mjestima.

Ako ustanovite da je vaš narod podijeljen, stojte potpuno po strani; ne zalažite se ni za jednu stranu. Nemojte vrijeđati sljedbenike Težačke stranke, jer i oni su najvećim dijelom dobri vjernici katolici, dobri rodoljubi”.⁵⁸

51 *Isto.*

52 “Ko je razbio slogu među Hrvatima? [III.]”, *Hrvatska sloga*, 2/1920., br. 236, 1.

53 *Isto.*

54 *Isto.*

55 *Isto.*

56 “Ko je razbio slogu među Hrvatima? [IV.]”, *Hrvatska sloga*, 2/1920., br. 237, 1.

57 – lj. –, “Hercegovina pred izborima”, *Narodna politika*, 3/1920., br. 206, 3.

58 Nav. prema: [D. Ćorić, ur.], *Fra D. Buntić*, 100.

Zanimljivo je da su kandidati HPS-a u Hercegovini – fra Buntić, Marko Rebac, Juraj Puljić⁵⁹ i Nikola Mandić – primajući kandidaturu za zastupnike u Ustavotvornoj skupštini, potpisali izjavu, datiranu u Mostaru 2. studenoga 1920., sa sljedećim sadržajem:

“[Izjavljujem], da sam voljan primiti se narodnoga poslaništva u Hercegovini na programu Hrv.[atske] Pučke Stranke. Politički i gospodarski i kulturni program Hrv.[atske] Pučke Stranke u cijelosti usvajam i obećajem, da ću sve svoje sile uložiti, da se taj program potpuno ostvari na dobro našega hrvatskoga naroda. Ako mi narod iskaže povjerenje svojim glasovanjem prigodom izbora i odabere me za narodnoga poslanika, svečano obećajem pred Bogom i narodom, da ću uvijek i neustrašivo ustati na obranu kršćanskih, hrvatskih i narodnih, poimenice seljačkih prava u našoj državi. Da moj rad za dobro naroda imade većega uspjeha, obećajem, da ću se udružiti i uvijek držati onoga kola (kluba) narodnih predstavnika, u kojem bude većina narodnih poslanika Hrv.[atske] Pučke Stranke iz Hercegovine, Bosne, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Što većina tih narodnih poslanika nađe za dobro naroda ili zaključi vrhovno vodstvo Hrv.[atske] Pučke Stranke u Zagrebu, tomu ću se uvijek pokoravati rado i bezuvjetno. Usto obećajem, da ću godišnje održati najmanje dvanaest pučkih skupština na raznim mjestima Hercegovine, da izvijestim narod o radu Hrv.[atske] Pučke Stranke i da se osobno uvjerim i saslušam narodne potrebe, za koje bi se imao zauzimati.

U slučaju da bih se iznevjerio gornjoj izjavi i obećanjima i to mi bilo dokazano od naroda preko vodstva Hrv.[atske] Pučke Stranke u Hercegovini, a potvrđeno od vrhovnog vodstva HPS u Zagrebu, svečano obećajem i dajem poštenu riječ da ću bezodvlačno položiti mandat i odreći se poslaničke časti.

U tom smislu potpisujem posebnu izjavu s otvorenim datumom upravljenu Predsjedništvu zajedničkoga parlamenta [u Beogradu] i ovlaštujem vodstvo HPS za Hercegovinu, da tu odreku dostavi na određeno mjesto onim časom, kojim bi se moje iznevjerenje narodu na gornji način dokazalo i utvrdilo”.⁶⁰

59 Puljić nije izabran za narodnoga zastupnika u Ustavotvornoj skupštini.

60 “Izjava”, *Narodna sloboda*, 2/1920., br. 55, 1.

HTS je istaknuo svoje izborne liste u svih šest bosansko-hercegovačkih izbornih okruga. Svi su zastupnički kandidati bili iz Bosne i Hercegovine, osim Matka Laginje, tadašnjega hrvatskog bana, koji je bio nositelj stranačke liste u mostarskom izbornom okrugu.⁶¹

HPS za Bosnu i za Hercegovinu istaknuo je svoje kandidatske liste u svim izbornim okruzima osim u bihaćkom.⁶²

Iako su obje stranke na svoje kandidatske liste stavile znatan broj pojedinaca iz redova profesora, odvjetnika, činovnika i svećenika, na njima su bili zastupljeni i težaci (seljaci). Prisutnost težaka bila je osobito zamjetna na kandidatskim listama HPS-a.⁶³

Nakon što su svi izborni rezultati sređeni, bilo je jasno da je HTS bolje prošao u Bosni, a HPS u Hercegovini.

Za kandidate HTS-a ukupno je palo 38.390 glasova, odnosno dobio je 7 zastupnika u Ustavotvornoj skupštini.⁶⁴

HPS za Bosnu dobio je 10.734 glasa, što nije bilo dovoljno za osvajanje niti jednoga zastupničkog mandata.⁶⁵

HPS za Hercegovinu pokazao se vrlo uspješnim na ovim izborima. Naime, u mostarskom izbornom okrugu pučkaška je stranačka lista dobila 10.040 glasova,⁶⁶ što je značilo da su u Ustavotvornu skupštinu bili izabrani: fra D. Buntić, N. Mandić i M. Rebac.⁶⁷

U cijeloj Bosni i Hercegovini HPS je osvojio 20.774 glasa.⁶⁸

Nakon što je izabran za člana Ustavotvorne skupštine, fra Buntić se našao ponukanim da javno, 1. prosinca 1920., zahvali svojim hercegovačkim izbornicima:

“Dragi moji izbornici!

Hvala Vam na povjerenju, koje ste mi na izborima zasvjedočili usprkos tolikih nedostojnih kleveta i podvala od naših protivnika.

Uzdam se u Boga, da se nikada za to ne ćete pokajati i da ću ja Vaše veliko i dragocjeno mi povjerenje znati i moći sačuvati, jer ne mogu dozvoliti, da itko živ toliko srca i samilovanja za bijedu i potrebe, toliko

61 N. Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925.*, 169.

62 *Isto.*

63 HPS je kandidirao dvadeset i dvojicu težaka. (*Isto*, 169.)

64 Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942., 102-104.

65 N. Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925.*, 176.

66 Detaljne podatke o izbornim rezultatima u mostarskom izbornom okrugu vidi: “Službeni podaci o izborima u Hercegovini.”, *Narodna sloboda*, 2/1920., br. 61, 2.

67 R. Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, 103.

68 N. Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925.*, 179.

zauzetosti za dobro svoga naroda imati može, koliko baš Vaš zemljak i zastupnik.

Utoliko sam svijestan, da sam to Vaše povjerenje i zaslužio, da sam ga vrijedan i dostojan bio, a to Vam i sva moja prošlost jamči i dokazuje.

Pa kao što se ja ponosim svojim vrijednim izbornicima, tako mogu s punim pravom i oni ponosni biti sa svojim odabranim zastupnicima kao što nijedna druga stranka u čitavoj zemlji.

Živili moji svijesni i dragi izbornici!”⁶⁹

Vodstvo HPS-a nije krilo svoje razočaranje izbornim rezultatima. Ipak, izborni su neuspjeh nastojali opravdati brojnim nepovoljnim okolnostima, u prvom redu “samovoljom općinskih organa” koji su “ispuštali i brisali iz biračkih spiskova” znatan broj Hrvata, potencijalnih glasača HPS-a.⁷⁰

Rezultati izbora za Ustavotvornu skupštinu odredili su odnos snaga u parlamentarnom životu Kraljevstva SHS sve do ožujka 1923., kada su održani izbori za novi saziv Narodne skupštine.

Hrvatska pučka i Hrvatska težačka stranka u Ustavotvornoj skupštini Kraljevstva SHS

Odmah s početkom rada Ustavotvorne skupštine, SP/L/S i HPS su osnovali svoj parlamentarni klub – Jugoslavenski klub – u kojem je osim četrnaest slovenskih zastupnika bilo i devet pučkaških, izabranih u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji te Hercegovini, među kojima i fra Buntić. U klub su nešto kasnije ušla i četiri bunjevačko-šokačka zastupnika.

Zastupnici HTS-a djelovali su u Ustavotvornoj skupštini zajedno s HZ-om, obnovivši Narodni klub osnovan još u PNP-u.⁷¹

Jugoslavenski i Narodni klub aktivno su sudjelovali u raspravama oko donošenja ustava Kraljevstva SHS. Jugoslavenski klub nije izradio svoj posebni nacrt ustava, nego je vlč. Korošec predao Ustavnom odboru Konstituante izdvojeno mišljenje⁷² stranaka okupljenih u Jugoslavenskom klubu o vladinu nacrtu ustava. Prema njihovu mišljenju

69 Nav. prema: [D. Ćorić, ur.], *Fra D. Buntić*, 118.

70 N. Šchić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925.*, 179.

71 H. Matković, “Hrvatska zajednica”, 63-64.

72 Cjelovit tekst izdvojenoga mišljenja vidi: Z. Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, 317-321.

jugoslavenska bi država “kao ustavna i parlamentarna monarhija” trebala biti podijeljena na šest pokrajina: Srbija sa Starom Srbijom i Makedonijom; Hrvatska i Slavonija s Međimurjem; Bosna i Hercegovina i Dalmacija; Crna Gora; Vojvodina i Slovenija. Pokrajine bi imale biti autonomne oblasti sa svojim pokrajinskim skupštinama i vladama. Kriteriji za podjelu države na pokrajine opravdavajući su se ponajprije ekonomsko-političkim razlozima. Ipak, protivnici autonomističkog uređenja jugoslavenske države vidjeli su u njemu u prvom redu “vjersko načelo”; Jugoslavenski je klub, navodno, želio cijelu državu podijeliti na dvije odvojene političke cjeline, tj. na katoličku i pravoslavnu. Argument za svoju tvrdnju nalazili su u činjenici da je Jugoslavenski klub predlagao administrativno-upravno povezivanje Bosne i Hercegovine s Dalmacijom, što bi dovelo do toga da bi u toj autonomnoj pokrajini katolici postali većina.⁷³

Prije nego što je uopće došlo do glasovanja o prihvaćanju vladina nacrta ustava kao podloge za specijalnu debatu, Narodni klub je, 12. svibnja 1921., napustio Ustavotvornu skupštinu. Uz Hrvatsku republikansku seljačku stranku i Hrvatsku stranku prava, to je sada bila treća hrvatska politička skupina koja je apstinirala od rada u Konstituantu.⁷⁴

Nakon što su 11. lipnja 1921. jugoslavenski komunisti odlučili napustiti Konstituantu, nije trebalo dugo čekati ni na odlazak Jugoslavenskog kluba. Samo nekoliko dana kasnije sve su članice toga kluba protestirale protiv vladine odluke da se odgodi rasprava o VIII. odjeljku nacrta ustava. To je poglavlje bilo značajno za Jugoslavenski klub jer je sadržavalo odredbe o vlastima središnje i mjesne uprave. Kad je predsjednik Konstituante, Ivan Ribar, odbacio protest Jugoslavenskoga kluba, njegove su članice privremeno odustale od daljnjega sudjelovanja u njenu radu.⁷⁵ Napuštajući Ustavotvornu skupštinu, narodni zastupnici Jugoslavenskoga kluba uputili su *Poruku* Hrvatima i Slovencima, u kojoj su pokušali rastumačiti razloge svoga egzodusa.⁷⁶ Otišavši iz Beograda, svaki se narodni zastupnik uputio u svoj izborni okrug da “obavijest[i] narod o političkim pitanjima, koja su dovela do izlaska [Jugoslavenskoga] kluba iz konstituante”.⁷⁷ Novinstvo HPS-a dočekalo je vijest o

73 Ferdo Čulinović, *Razvitak jugoslavenskog federalizma*, Zagreb, 1952., 97.

74 Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb, 1988., 327.

75 *Isto*, 272-273.

76 Vidi: “Poruka Hrvatima i Slovencima”, *Seljačke novine*, Zagreb, 4/1921., br. 26, 1-2.

77 “Poslanici Jugoslavenskog kluba među izbornicima”, *Narodna politika*, 4/1921., br. 137, 1.

primitku centralističkoga Vidovdanskoga ustava s neskrivenim nezadovoljstvom – “Ovaj ustav ostvaruje velikosrpsku koncepciju”.⁷⁸

Skori povratak članica Jugoslavenskoga kluba u beogradsku Skupštinu, koja je sada postala zakonodavna, nije bio sporan jer su se one već unaprijed odlučile na – “borbu za reviziju ustava” parlamentarnim putem. Povratak članova Jugoslavenskoga kluba u skupštinske klupe dočekan je u hrvatskoj političkoj oporbi s negodovanjem.⁷⁹

Još prije nego što je bio izglasan Vidovdanski ustav, 28. lipnja 1921., bilo je jasno da je Stjepan Radić postao neprijeporni vođa protucentralističke hrvatske oporbe koja je ili napustila rad u Ustavotvornoj skupštini (HZ i HTS) ili je odranije provodila politiku parlamentarne apstinencije (Hrvatska republikanska seljačka stranka i Hrvatska stranka prava). Odmah poslije usvajanja Vidovdanskoga ustava osnovan je Hrvatski blok (HB)⁸⁰ koji su činile tri već spomenute oporbene stranke iz Hrvatske te Hrvatski radnički savez i HTS. Ulazak HTS-a u HB nije bio nikakvo iznenađenje. Naime, prvaci stranke, imajući neposredni uvid u događanja među bosansko-hercegovačkim Hrvatima, bili su svjesni činjenice da je Radićev utjecaj bio sve prisutniji.⁸¹

Taktika HB-a bila je parlamentarna apstinencija. Taktika HPS-a bila je parlamentarna borba. Pučkaši su bili jedina hrvatska politička stranka koja je ostala u beogradskoj skupštini.

Fra Buntić je iznenada umro početkom veljače 1922. godine.⁸² Smrt uglednoga franjevca bio je nenadoknadv gubitak za HPS.⁸³

Poslije parlamentarnih izbora provedenih u ožujku 1923. HTS je nestao, a HPS je nastavio životariti na marginama političkoga života Kraljevstva SHS.

78 “Borba se nastavlja”, *Narodna politika*, 4/1921., br. 145, 1.

79 A. K., “Jugoslavenski klub”, *Hrvatska sloga*, 3/1921., br. 143, 1-2.

80 Bogdan Krizman, Stjepan Radić – život – misao – djelo, u: *Korespondencija Stjepana Radića 1919-1928*, 2, Zagreb, 1973., 75-76.

81 H. Matković, “Hrvatska zajednica”, 82.

82 Nenadana Buntićeva smrt bila je povod da se po Hercegovini proširio glas da on “nije umro od prirodne smrti”. (*Hrvatska sloga*, 4/1922., br. 48, 2.)

83 “Duboko žaleći nad preranom smrću neustrašivoga borca za hrvatska, seljačka prava blagopokojnoga zastupnika Hrvatske Pučke Stranke fra Didaka Buntića pozivamo sav hrvatski narod, poimence u Hercegovini, da u najharnijoj uspomeni sačuva fra Didakov rad i njegovu osobu, a narodne prvake, da uvijek drže pred očima i slijede primjer fra Didakove radinosti, nesebičnosti i neustrašivosti u borbi za sveta narodna prava”. (“Sastanak vodstva i pouzdanika Hrvatske Pučke Stranke u Hercegovini”. (*Narodna sloboda*, 4/1922., br 11, 1.) Preminulog fra Buntića u zastupničkim je klupama zamijenio J. Puljić.

BANAC, I. (1988.), *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb.

ČULINOVIĆ, F. (1952.), *Razvitak jugoslavenskog federalizma*, Zagreb.

Hrvat, Zagreb, 1919.

Hrvatska sloga, Mostar, 1919., 1920., 1921., 1922.

Hrvatska obrana, Osijek, 1920.

HORVAT, R. (1942.), *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb.

IŠEK, T. (1981.), *Djelatnost Hrvatske seljačke stranke u BiH do zavođenja diktature*, Sarajevo.

KNEZOVIĆ, O. (1938.), *Život i rad fra Didaka Buntića*, Zagreb.

KRIZMAN, B. (1973.), Stjepan Radić – život – misao – – djelo, u: *Korespondencija Stjepana Radića 1919.-1928*, 2, Zagreb.

MATIJEVIĆ, Z. (2006.), Hrvatski katolički seniorat i politika /1912.-1919./, u: *Lučonoše ili herostrati. Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb.

MATIJEVIĆ, Z. (1998.), *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.-1929.)*, Hrvatski institut za povijest – Dom i Svijet, Zagreb.

MATKOVIĆ, H. (2004.), Hrvatska zajednica. Prilog proučavanju političkih stranaka u staroj Jugoslaviji, u: H. Matković, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb.

Narodna politika, Zagreb, 1919., 1920., 1921.

Narodna sloboda, Mostar, 1919., 1920., 1922.

NIKIĆ, A. (2004.), *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan*. U povodu Dana fra Didaka Buntića, 8.-10. listopada 2004. u Gradničima, Mostar.

Seljačke novine, Zagreb, 1921.

ŠEHIĆ, N. (1991.), *Bosna i Hercegovina 1918.-1925. – privredni i politički razvoj*, Sarajevo.